

P. III . 490

BOABE DE GRÂU

ANUL V, 1934

REVISTA DE CULTURĂ

N-rul 6

CUPRINSUL

URME ROMÂNEȘTI LA METEORE

(cu 28 figuri) de *MARCU BEZA*

STÂNA DIN MUNȚII FĂGĂRAȘULUI

(cu 26 figuri) de *TRAIAN HERSENI*

IN JUGUL DOMNULUI (X) de *IOSIF NYIRŐ*

(cu 7 figuri de *B. Szabó*)

din ungurește de *Ilie Dăianu*

CRONICA. *Cărți, conferințe, congrese, expoziții*: Scaune împărătești; Văcărenii sat de apă; Mănăstiri românești; Știubeiul.

(Cu 16 figuri).

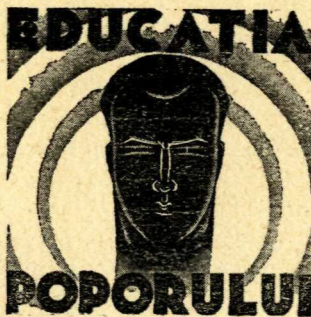
Plasă colorată: *Coborîrea de pe cruce*. (Din «Les Arts mineurs en Roumanie» de *N. Iorga*)

Redactor: *EMANOIL BUCUȚA*

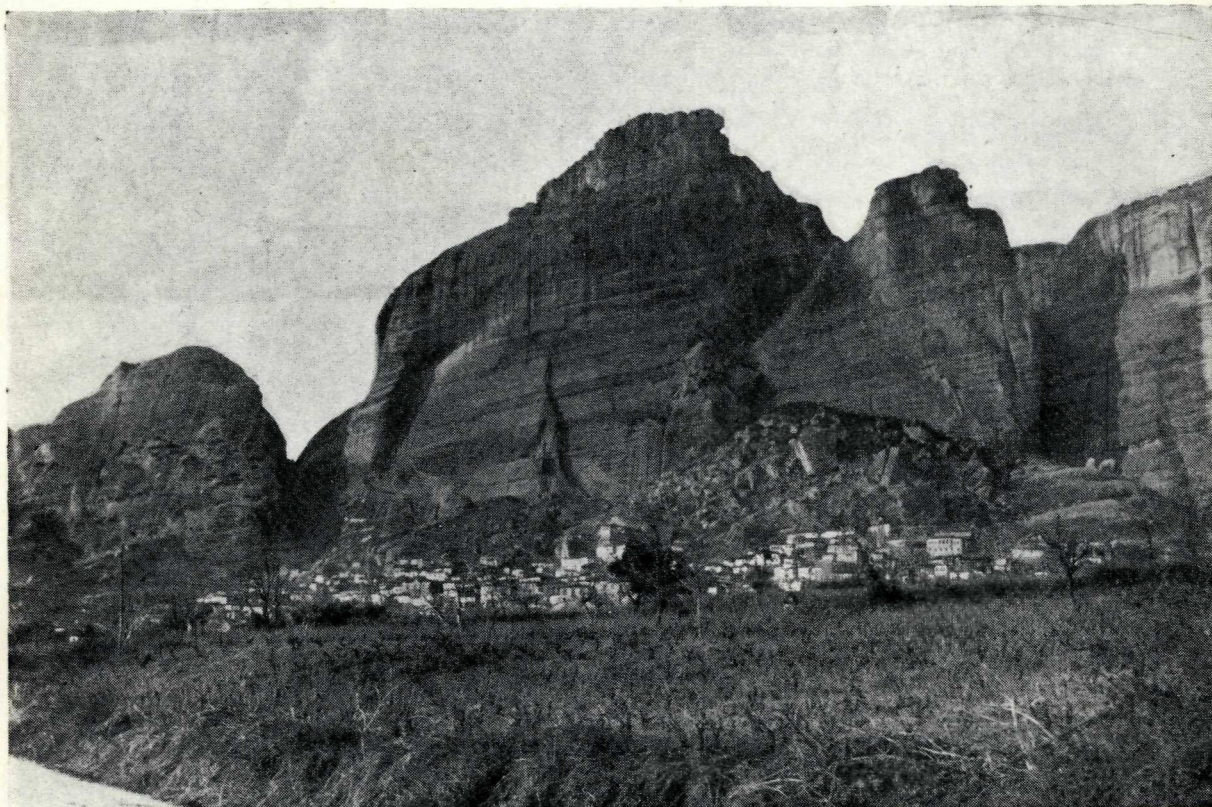
Un exemplar 25 lei

Abonamentul pe an 280 lei

REDACȚIA:
DIRECȚIA EDUCAȚIEI
POPORULUI
BUCUREȘTI, II
Str. General Berthelot, 28

EDITURA:
MONITORUL OFICIAL ȘI
IMPRIM. STATULUI
ADMINISTRAȚIA:
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI, V
Calea Șerban-Vodă, 133—135

Meteore cu orașul Calabanca la poale

URME ROMÂNEȘTI LA METEORE

Am citit întâiu despre Meteore în cartea lui Robert Curzon, care la 1834, uitându-se de pe vârful uneia din stânci, a scris:

« Toată această regiune e locuită de o rasă ce are altă obârșie decât aceea adevărat albaneză; ei grăesc limba valahă și zice-se a fi extrem de sălbatici... ¹⁾ ».

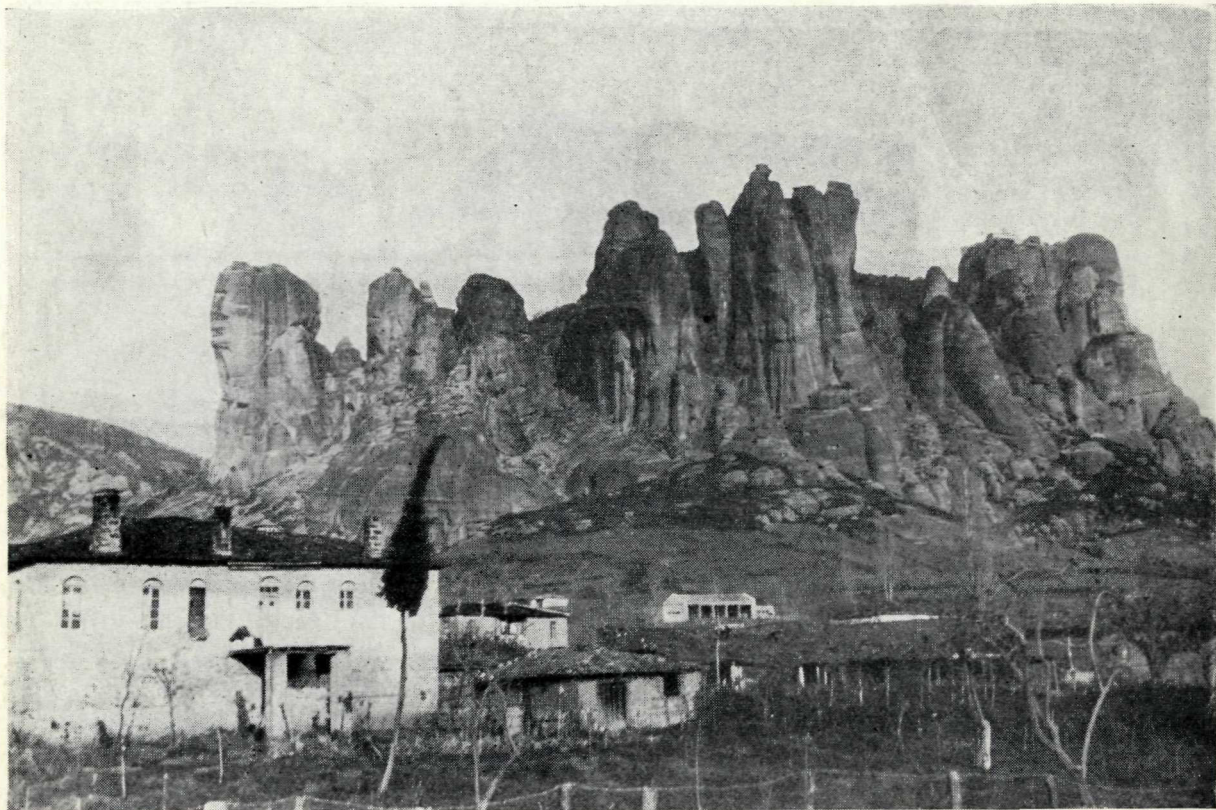
Firește, în rândurile din urmă călătorul englez repetă calomniile invidiei grecești. Încă la 1220 un arhiereu de seamă, George Vardanis, se plânge că în orașul Grebena nu se aude greceasca, numind pe locuitorii ei valahi *varvarofoni*, adică vorbitori ai unei limbi barbare ²⁾. Dar nu numai în zona Meteorelor se află Românii. Purces dinspre Vardar, i-am găsit în tot locul; fie cu turmele suitoare către munți, fie la popasul de întregi caravane. Păstori și chirigii deopotrivă m'au întâmpinat cu acelaș graiu de jelanie: « Ce gânduri au cu noi? Ce vor face? Că ne-au luat acum și pă-

mânturile, de n'avem sălașuri, nici pășuni pentru vite ». Bieți oameni părăsiți, ajunși de pripas în țara lor, unde fuseseră odată stăpâni și unde alcătuiseră întâia așezare politică românească sub numele de Marea Valahie! Când schivnicul Athanasie lăsase Muntele Athos din cauza piraților și ajunsese la Veria, de hotarul acestei Vlahii i se vorbise drept loc mai potrivit unei sfinte ctitorii; și, după ce ridicase el mănăstirea Schimbării la Față înainte de 1383, anul morții sale, de pe tronul aceleeaș Vlahii îi sosi și un urmaș în persoana regelui Ioan Duca Paleologul, cu numele monahicesc de Ioasaf, fiu al lui Simeon Uroș, care pomenia într'un hrisov la 1358 de străbunii săi domnitori în Vlahia și într'altul cu opt ani mai târziu, că luase prin moștenire Vlahia; pe când Alexie Anghel, rămas în locul lui Ioasaf, se intitulă Cesar al Vlahiei, iscăind cu cerneală verde ¹⁾.

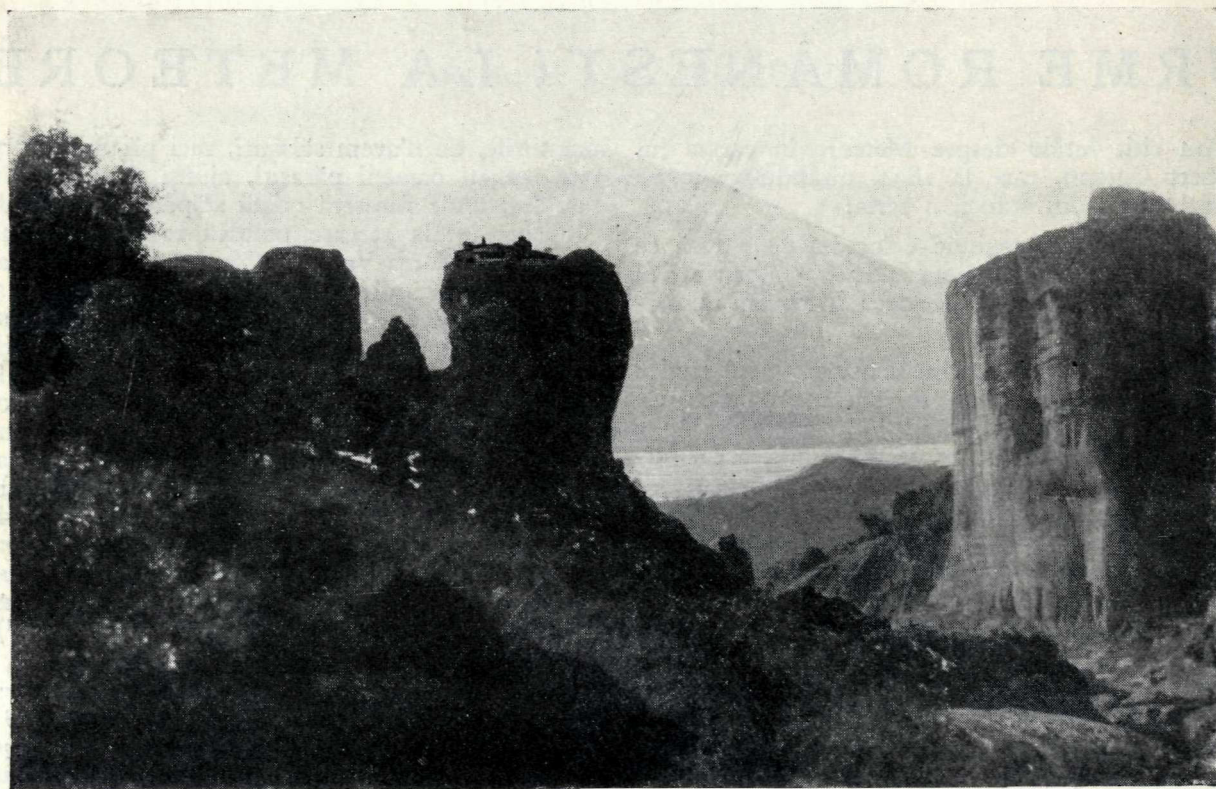
¹⁾ *Visits to Monasteries in the Levant*, p. 299. Ed. 1916.

²⁾ *Istoria Statului Niceii și Despotatului Epirului* de Antonie Miliarachi, Atena 1898, p. 203.

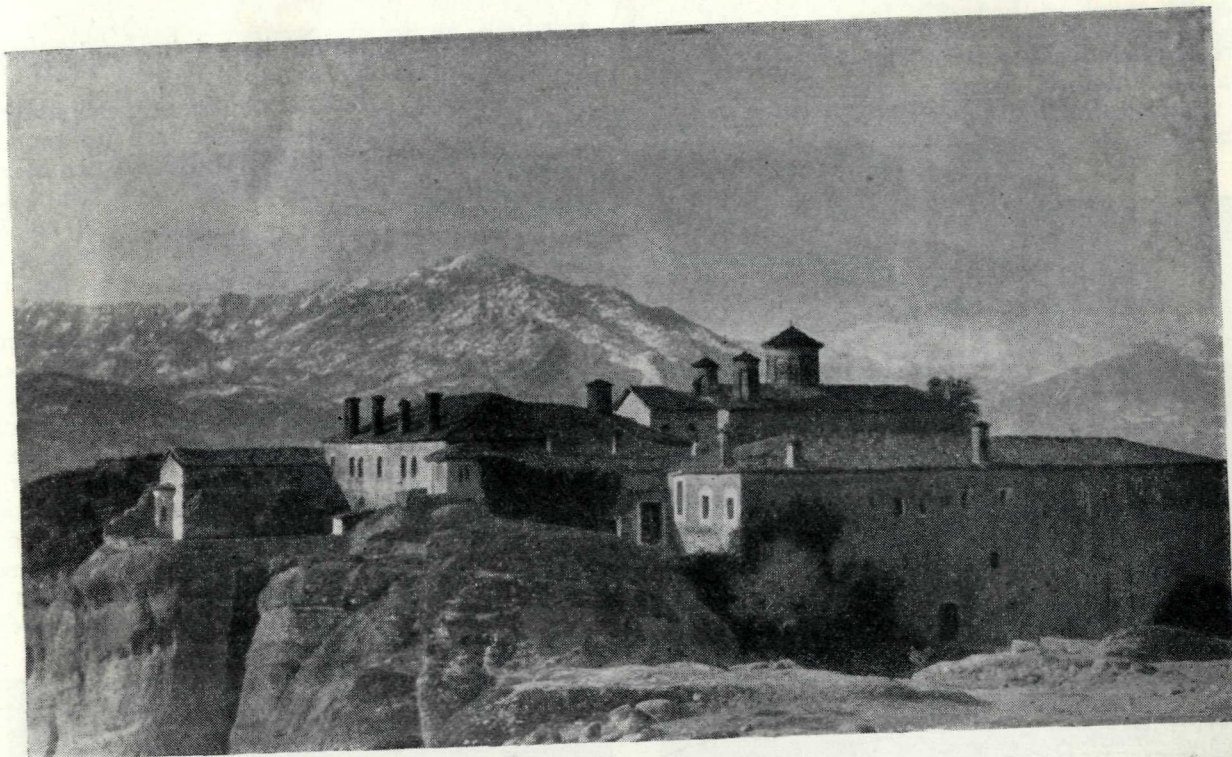
¹⁾ « τῶν αἰδιῶ (ον) καὶ γωνέ (ον) τῆς βασιλεί (ας) μ (ον) τῶν κατὰ καιρ (ῶν) αὐθεντενόντ (ων) | τὴν Βλαχί (αν) », « Τοῖνον καὶ ἡ βασιλεία μ (ον) | καταλαβὸν π (ε)ρὶ τὴν | κληρονομίαν μου τὴν Βλαχίαν », « ἀλέξιος ἄγγελος ἄ Καίσαρ ». Vezi Nicos A. Vei în « *Βυζάντις* », Tomul B, 1910, pp. 10, 24, 81

Stâncile Meteore

Meteore cu șesul Pineului și Pindul în fund

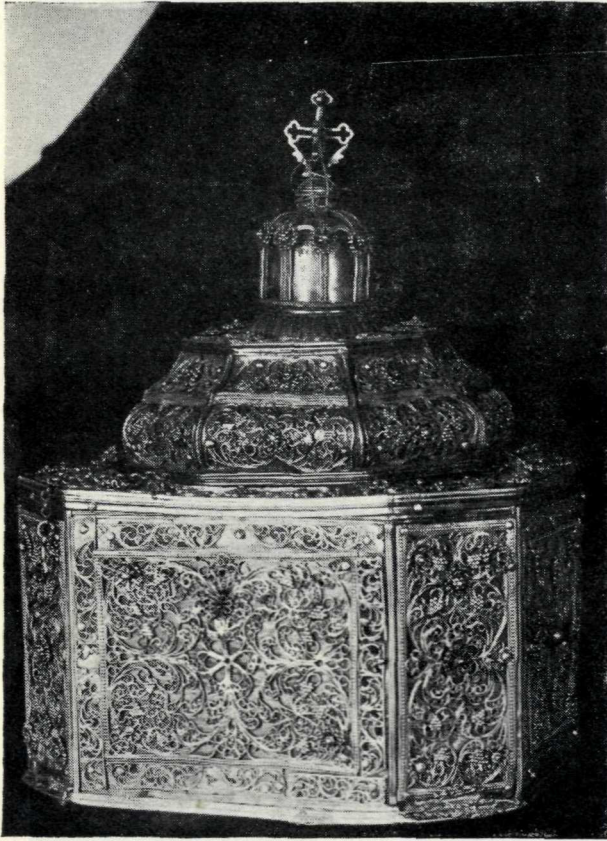

Mănăstirea Sfântului Ștefan

Curtea Mănăstirii Sfântului Ștefan cu biserica Sf. Haralambie. (Marcu Beza în întâiul plan)

Și sunt pline actele Meteorilor de pomenirea unor dregători înalți și gospodari Vlahi ca Petriță, Dragu, Calotă, Vutonitul, Bunilă; acesta din urmă fiind și ziditorul unei biserici în satul Blahava, de lângă Calabaca.

Lăcră în care se găsește capul Sfântului Haralambie, la Sf. Ștefan

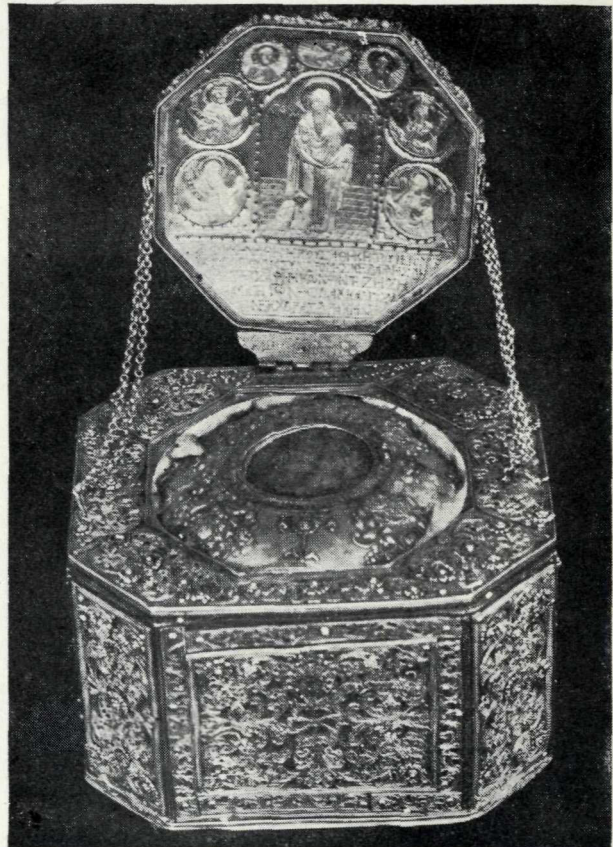
Se pare că tot un membru al dinastiei stăpânitoare pe-atunci în Marea Vlahie, Ioan Cantacuzino, a întemeiat Mănăstirea Sfântului Ștefan la începutul veacului al XV-lea. Mai târziu doi frați călugări ai neamului Apsarazilor, care ne-a trimis și nouă în Moldova pe vistiernicul Zotu, ginerele lui Petru Șchiopul¹⁾, au clădit mănăstirea Sfintei Treimi.

Și astfel cu timpul mai toate stâncile Meteore au fost cuprinse de mănăstiri, încât astăzi privești uimit și te întrebi: Cum au putut monahii dintâi să se urce până sus pe creștete? Că pereții stâncilor îs drepți, piepțiși, fără niciun punct de rezam; sub ei se cască hăuri prăpăstioase; iar aici-colo deschid fantastice porți, arătând în zare munții troeniți ai Pindului și dincoace șesul străbătut de

clasicul Pineu ce revine deseori în poezia populară sub numele de Sălămbria.

Sorb cu nesaț priveliștea depărtării, neștiind din-cotro să încep cercetările, când iacă un monah trece călare înainte-mi! E starețul mănăstirii Sfântului Ștefan, Nicandros, care mă ia cu sfinția-sa. Mi-arată întâiu codicele mai însemnat al mănăstirii, purtând Nr. 70. Aci printre altele se află rândurile următoare grecești, pe care le dau în traducere:

« Am scris la Sfântul Ștefan în 1835, Decembrie 19. Sigilii patriarhale de mult și mai ales un hrisov domnesc foarte vechiu mărturisesc neîndoios, că în anul 6906 sau 1398 dela Hristos Principele Domn și Voevod Io. Vladislav, împreună cu nepotul său Marele Vornic Dragomari, au trimis dar în cutie capul întreg, izvorător de haruri și făcător de minuni, al Sfântului Haralambie. Totodată au trimis la aceeaș mănăstire a Sfântului Ștefan și unul din degetele mâinii drepte a cinstului Ion Prodrum Botezătorul. Ade-

Capul Sfântului Haralambie în lăcră deschisă

vărul netăgăduit al celor de mai sus, întărindu-l pe viață și asigurându-l cu mâna mea însăși, după alegerea din vechi scrise, pomeniri, însemnări și hrisoave, mă iscălesc Agathangelos al Neapolei ».

¹⁾ N. Iorga: *Fundațiile Domnilor Români în Epir*, Analele Academiei Române, Tomul XXXVI, 1914, p. 884.

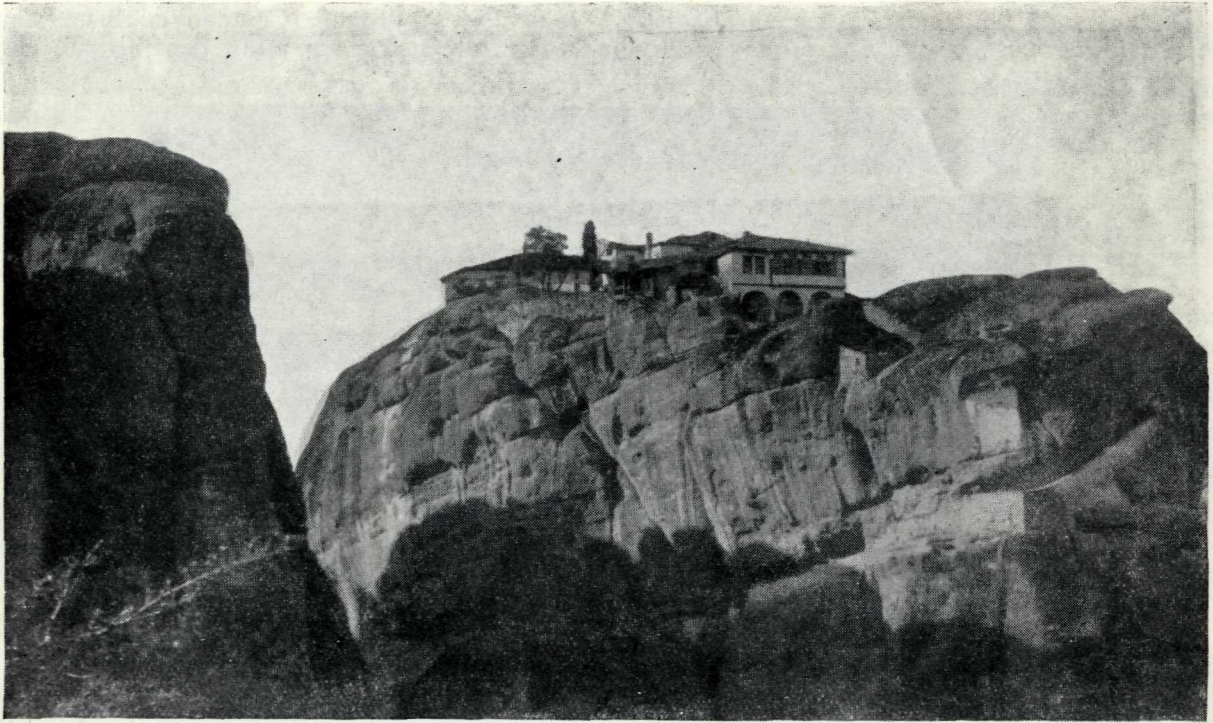
La anul 1398 nu cunoaștem pe un Vladislav. Poate fi o greșeală în dată. Cât privește hrisovul tului Ion Prodromul. Căutând cu luare aminte aceasta din urmă, am putut deosebi, sub chipul

Chipurile cu inscripții, al Voevodului Vladislav și al Doamnei Neața

domnesc însuși — va fi existat, socot; căci am găsit la mănăstirea Sfântului Ștefan amândouă moaștele: capul Sfântului Haralambie și degetul Sfân-

sculptat al Botezătorului, într'o parte și alta, două figuri încoronate și având alături inscripțiile:
Vladislav Voevod *Neața Doamna*

Mănăstirea Sfintei Treimi

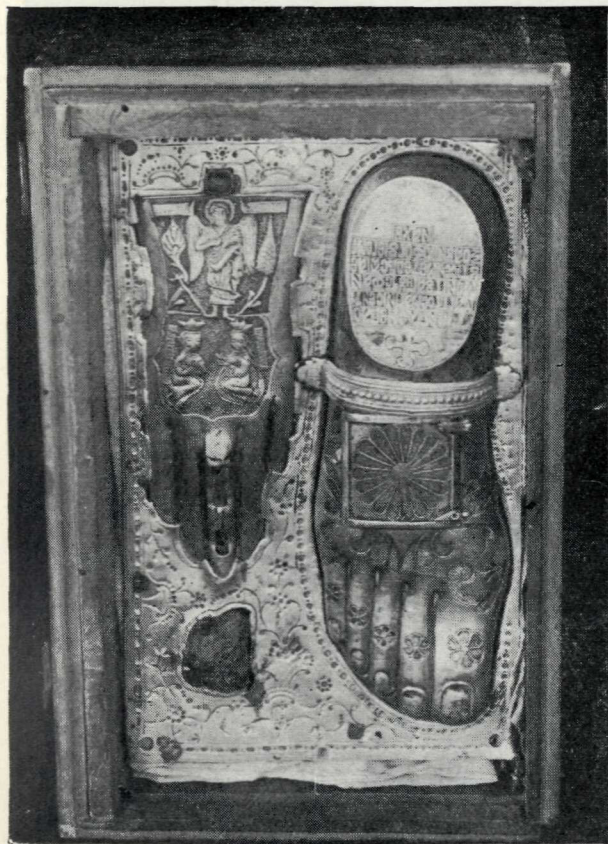

Intrare la Mănăstirea Sfintei Treimi

Deci nu e la Meteore Vladislav din 1523, donator Marii Lavre Athonite al icoanei Sfântului Athanasie, pe însemnarea căreia, « prea cinstitei Mari Voevodese » îi se zice Ana.

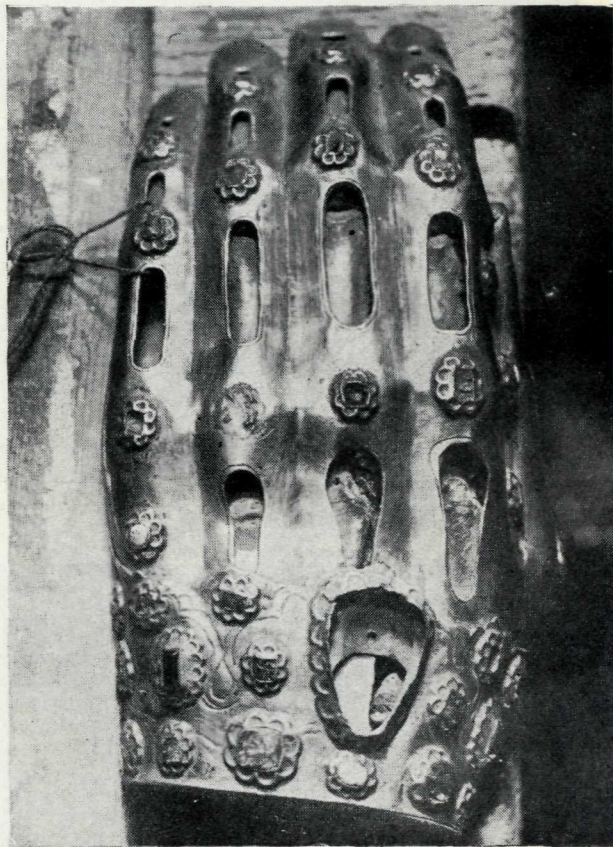
Întru păstrarea capului Sfântului Haralambie s'a clădit și un catholicon cu hramul acestuia la Sfântul Ștefan în 1798, sub egumenia ieromonahului Arsenie; care, după ce stărețise cu vrednicie un timp la mănăstirea Butoiu din Valahia, pe-atunci un metoh al Sfântului Ștefan, luase drumul înapoi la Meteore, cu mulți bani și daruri. Un policantru în catholicon, un epitaf și alte bisericești odoare, le recunosc ușor a fi provenit din Țară. Ieromonahul Arsenie ne-a lăsat în codicile amintit al Sfântului Ștefan și o seamă de știri asupra mănăstirii Butoiu — cam încălcite și dubioase. Legenda întemeierii, mai ales, e un ecou prins din lumea basmelor: Avem pe craiul, primejduit și alungat de vrăjmași în fundul pădurilor, care, după ce se roagă și scapă neatins, durează colo sfânt lăcaș de evlavioasă recunoaștere.

saliot românesc. Aceluiaș se datoresc și frescele mănăstirii Ipapandi, astăzi părăsită de călugări și pe cale de a se năruși cu desăvârșire. Acest Zuchi, împreună cu elevul său George, au fost capii unei școli de pictură, cunoscute și prețuite în partea locului, și despre care a scris mai pe larg Profe-

Degetul Sfântului Prodrom la stânga, din Mănăstirea Sfântului Ștefan

Trec la mănăstirea învecinată a Sfintei Treimi, unde pereții bisericii, zidite într'o peșteră, sunt zugrăviți de Dimitrie Zuchi din Călari, târg the-

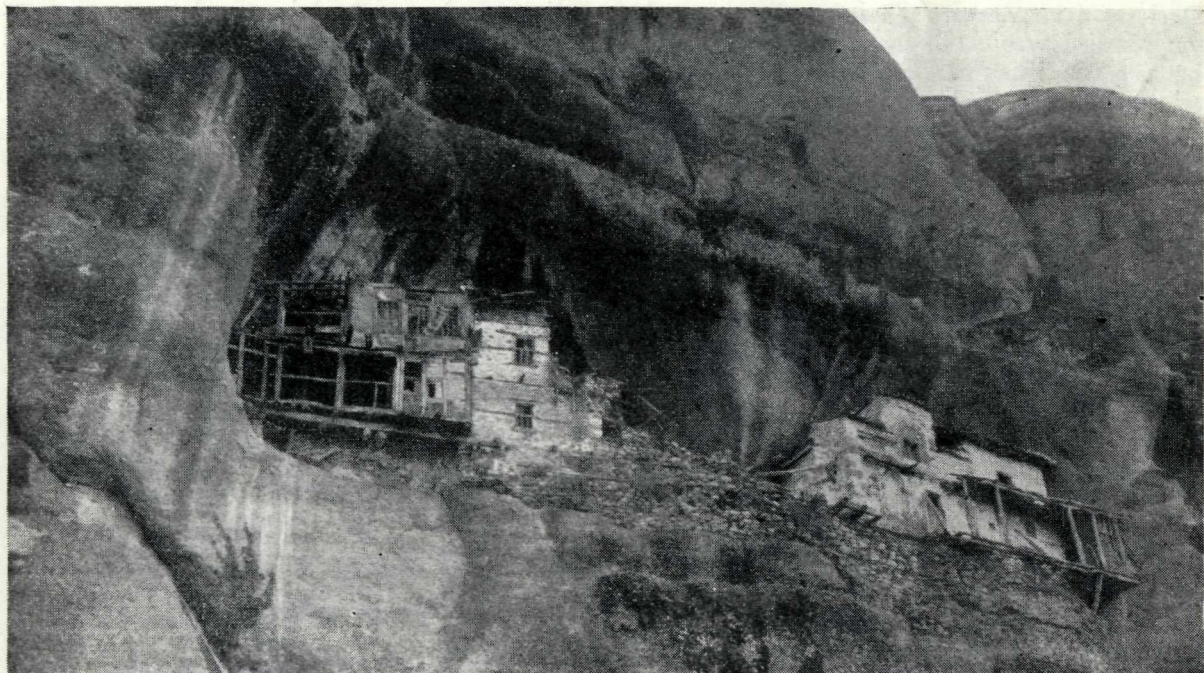

Mâna Sfântului Grigore al Neocezareei dela Mănăstirea Schimbării la Față

sorul Spiridon Lambru ¹⁾. Găesc în arhivele mănăstirii Schimbării la Față un legământ, iscălit de amândoi pictorii, pentru zugrăvirea nartexului bisericii Ipapandi în schimbul sumei de 25 groși; iar o inscripție mărturisește apriat acelaș lucru, anume că nartexul a fost zugrăvit de « Dimitrie Zuchi, Călăritul, și elevul său George, în anul dela Hristos 1784, Noembrie 8 ».

Mănăstirea Schimbării la Față are încă în folosință hârzobul împletit din funii, unde intri și ești tras însuș pe macara. Mă suiu în el și simt fiorul adâncurilor lăsate sub ziduri. Gândesc, nu de mult și Regina noastră Maria, cu iubirea-i nesățioasă de artă religioasă, a venit aici și a urcat în acelaș hârzob. Unul din călugări, Haralambos Scarpalezos, fost egumen atunci, îmi istorisește:

¹⁾ Vezi *Μικται σελίδες*, p. 609 și *Νέος Έλληνομνημόνιον*, Tomul III, 1906, dela p. 440 înainte.

Mănăstirea Ipapandi

Frescă a lui Dimitrie Zuchi Călăritul în biserica Sfintei Treimi

O frescă a bisericii Ipapandi de Zuchi și elevul său George

Inscripție arătând că nartexul bisericii Ipapandi a fost zugrăvit de Zuchi și elevul său George

Intrarea la mănăstire nu se îngăduie cu niciun chip femeilor. De aceea au scos pentru Majestatea Sa înaintea porții odoarele, moaștele și icoanele mai de seamă. Și, când monahii se încurcau în mănăstire să mai aducă ceva, Regina Maria degrabă a intrat în hârzob, cei de sus l-au ridicat,

Mănăstirea Schimbării la Față

și iată s'au pomenit călugării cu Majestatea Sa în opritul sanctuar, unde nicio făptură de sexul ei nu pătrunsesse vreodată! Egumenul prinse a da din mâini, împotrivindu-se, și a se tângui pe grecește; însă, oamenii Majestații Sale, în loc să-i tâlmăcească vorbele, i-au spus: « Cât de fericit se simte cuvioșia-sa egumenul s'o primească în-lăuntrul mănăstirii! » Regina Maria l-a sărutat atunci de mulțumire pe frunte. Și egumenul a rămas foarte zăpăcit. « Uite poznă, gândia în sineși, o cert eu, strig, și ea mă sărută... » Pe urmă s'a dumerit.

Povestașul face haz de această întâmplare a trecutului. Bucuros mi-ar pune la îndemână orice manuscrise ale mănăstirii. Dar nu atârnă de sfinția-sa. E altul cu cheile. Unul Calimahos Arhimandritul, neînțelegător și ursuz. Arată mai mult

a cioban decât a călugăr. Iși tot vâra firele bărbii sbârlite în gură. Imi spune că are nevoie de șease ori pe zi de narghilea. Și, spre a mă convinge, își ia narghileaua și intră cu ea în biserică. Trăgând fum după fum, mă urmărește cu privirea, cât timp cercetez icoanele. Zice:

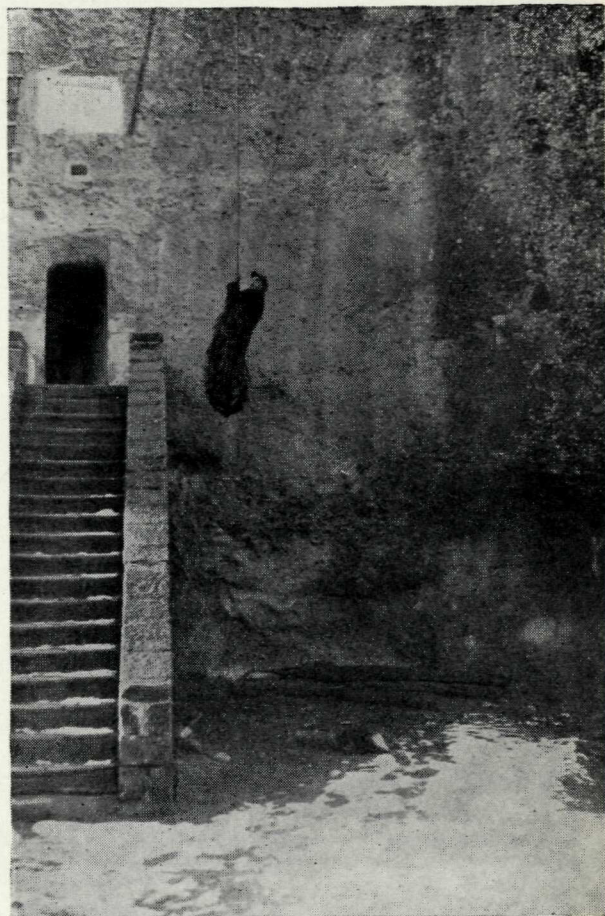
— Mi-a venit alaltăieri un Sârb. M'a întrebat de inscripții. L-am izgonit. Ce inscripții vrea el? Astea sunt ale noastre.

— Bine, ale voastre sunt. Dar omul se interesa... ca și mine, fără îndoială.

— Dumneata ești alta. Nu umbli cu cine știe ce țeluri ascunse.

Totuș, a trebuit să capăt o scrisoare anume dela Mitropolia Tricalei și să mai revin pe vreme de iarnă înzăpezită, ca să-l pot îndupleca să scoată ceva din arhive.

Se află aci o scrisoare de milostenie a egume-

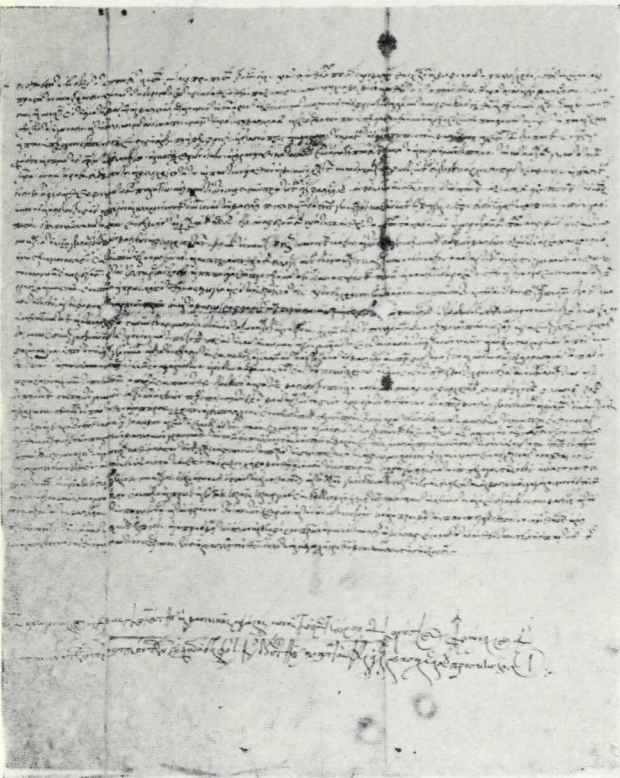

Hârzobul Mănăstirii Schimbării la Față

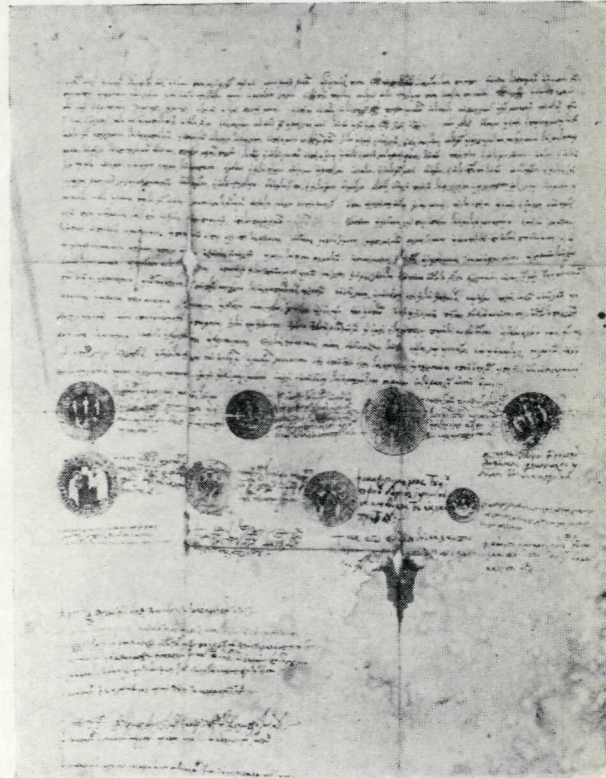
nului Dionisie către Mihnea Turcitul, fără dată; însă, vorbind de un furt săvârșit la mănăstire înainte de 1581, probabil că fuse trimisă prin anii 1582—1583. În ea egumenul amintește și de alte binefaceri ale Voievozilor, și în deosebi de

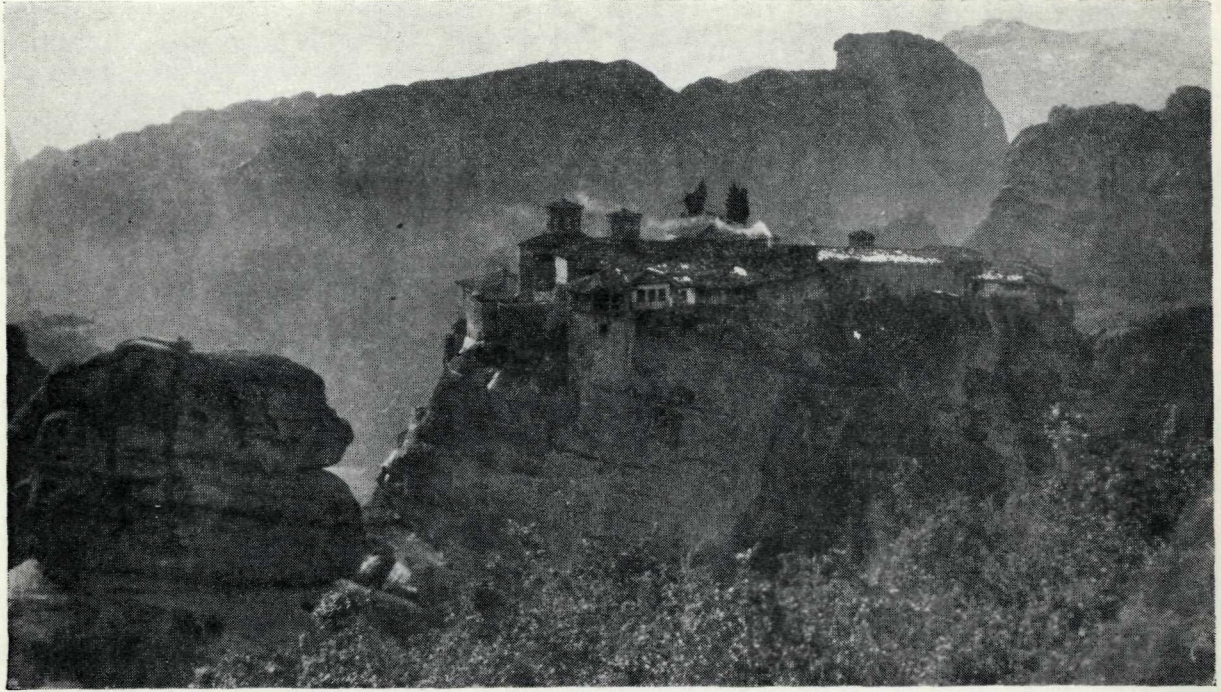
Calugării mănăstirii Schimbării la Față

Crisoare către Mihnea Turcitul, dela Mănăstirea Schimbării la Față

Cerere de ajutor către Vasile Lupu, dela Mănăstirea Schimbării la Față

Mănăstirea Varlaam

Biserica Sfântului Nicolae din Castrachi

Condica Bucovăului dela Mănăstirea Varlaam

Neagoe Basarab, care se vădise foarte generos față de această mănăstire. Cu mult mai prețioasă avem o altă cerere de ajutor — iarăș nedatată, către Vasile Lupu; prin faptul că poartă douăzeci și una semnături de stareți și demnitari bisericești, fiind întărită și de opt peceți ale mănăstirilor. Ii se

Fila a doua din Condica Bucovățului

spune Domnului, că el sprijină mult bisericile Ierusalimului și Athosului, și că prin urmare să nu uite nici Meteorele: « Trimite-ne și nouă ceace te va îndemna în suflet Preabunul Dumnezeu, ca să fim și noi bieții ajutamați și să ne ajungi și nouă ctitor... ¹⁾ »

Biserica Schimbării la Față păstrează și mâna Sfântului Grigorie al Neocezarei, cumpărată dela Ghiculești în 1772.

Mănăstirea Varlaam e locuită de trei monahi, cari mă primesc foarte curtenitor, punându-mi sub ochi o condică românească. Are douăzeci și patru de file. Intâia cu chenar înflorat de culoare verde și roșie: un înger desfășură o pânză, pe care stă scris titlul în caractere slavone, roșii:

¹⁾ Nicos A. Vezi în « *Βυζάντις* », Tomul A., 1909, pp. 279—283 și 294—297, transcrie amândouă documentele, fără a reproduce originalele.

*Condica
Sfintei Mănăstiri Bucovățu.
Ce iaste închinată la Mănăstirea
Sfintului Varlaam dela Meteora.*

Pe fila a doua și a treia sunt zugrăviți în cerneală neagră, cu penița: « S. Nicolae, Hramul Mănăstirii Bucovățu »; « Toți Sfinții, Hramul S. Mănăstiri Varlaam dela Meteora ». Apoi urmează:

1). Hrisovul Mării Sale Domnul Io Radului Voevod, 1609; 2). Hrisovul Domnului Matei Voevod, 1634; 3). Hrisovul Domnului Mihail Racoviță, 1743; 4). Cartea Domnului Constantin Mihai Racoviță, 1755; 5). Cartea Domnului Nicolae Petru Mavrogheni Voevod, 1786; 6). Cartea Divanului, 1790.

Toate sunt acte privitoare la Mănăstirea Bucovăț. Cine le-a transcris așa de frumos în această condică? Fără îndoială, un monah cunoscător de românește, care nu și-a dat numele. Poate să fi fost macedonean; căci, uitându-mă pe o listă de călugări ce-au starețit la mănăstirea Varlaam între

Fila a treia din Condica Bucovățului

anii 1513—1803, găsesc că mulți se trăgeau din sate curat românești: Discata, Mețova, Diminița, etc. ¹⁾. Chiar în Castrachi, ale cărui locuinți sunt

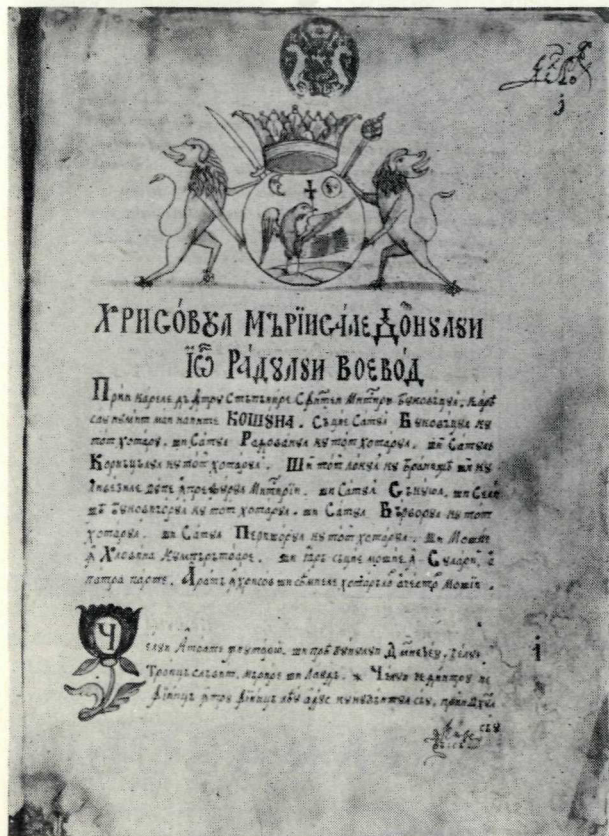
¹⁾ « Codicele Mănăstirii Varlaam » Nr. 87, p. 55 a.

pitulate în umbra stâncilor Meteore, am auzit grăindu-se românește. Și în biserica sa cu hramul Sf. Nicolae e o icoană din 1786 a lui Iisus Cristos întronat, zugrăvită de George Călăritul, elevul

— așa zisă, fiindcă-i deasupra unei peșteri, citeșc sub o icoană a lui Iisus cuvintele în grecește:

« Umilul Theodor, zugrav din Mareavlahie, orașul București, anul 1717 ».

Mulți din populația bărbătească a Epirului și Thesaliei erau atrași pe vremuri de belșugul Țărilor Românești. Ei, după ce se îmbogățiau, întorcându-se acasă, se simțeau mândri a clădi bi-

Pagină din Condica Bucovățului

lui Zuchi, pomenit mai sus. Inaintând cu cercetările în aste părți thesaliote, din ce în ce bag de seamă, cât de însemnată este contribuția noastră de artă. In preajma Elasonei, la mănăstirea Olimpiotisa, ușile catapitezmei, de o măestrită sculptură în lemn, se datoresc unuia Dimitri Mețovitul¹⁾. Pe înălțimile Pindului, în mănăstirea Spilia

Cristos în scaun, icoana lui George Călăritul, din biserica Sfantul Niculae din Castrachi

serici, pentru împodobirea cărora foloseau pe artiștii localnici ori pe aceia cunoscuți dincolo de Dunăre.

¹⁾ « διὰ χειρὸς Διμήτρι Μετσοβίτου ». Vezi G. A. Sotiriu în « Ἐπετηρὶς », anul IV, 1927, p. 327.